

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, ІСТОРІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ
КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ, СОЦІОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ**

**СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ДІТЬМИ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ
ПІД ЧАС ВОЄННИХ ДІЙ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ**

Кваліфікаційна робота
на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконала: здобувачка 4 курсу 07-411 групи
Спеціальності 231 Соціальна робота
Освітньо-професійної програми
«Соціальна робота»
Саакян Каріне Арманівна

Керівник: доктор філос. н., професор
Костючков Сергій Карпович

Рецензент: координатор напрямку МК Херсон
від організації Альянс громадського здоров'я
Воротинцев Сергій Юрійович

З М І С Т

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ВОЄННИХ ДІЙ	7
1.1. Поняття та категорії дітей, які постраждали внаслідок воєнних конфліктів	7
1.2. Соціальні та психологічні наслідки воєнних дій для дітей.....	9
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ПІД ЧАС ВІЙНИ	13
2.1. Форми та методи соціальної роботи з постраждалими під час війни дітьми.....	13
2.2. Роль соціального працівника у підтримці дітей, постраждалих під час воєнних дій в сучасній Україні.....	15
2.3. Розробка соціального проекту «Підтримка та реабілітація дітей, які постраждали від війни».....	19
ВИСНОВКИ.....	23
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	25

ВСТУП

Актуальність дослідження. Повномасштабна війна, що розпочалась в Україні у 2022 році, спричинила глибокі руйнування в усіх сферах життя, особливо гостро відчуваючи їх на собі дітях – безпосередніх учасниках трагічних подій. Постійна загроза обстрілів, тривожні сигнали повітряної тривоги та змушена евакуація створили для малечі атмосферу невизначеності та небезпеки, з якою їм доводиться щодня долати. За оцінками ЮНІСЕФ, діти, які проживають поблизу лінії фронту, провели у підземних укриттях вже понад 5000 годин – це майже півроку дитинства, відібраного війною. Психологічний відгук на такі екстремальні обставини є надзвичайно важким.

Згідно з соціологічними дослідженнями, близько 75% українських підлітків та молоді віком від 14 до 34 років потребують професійної психологічної або емоційної підтримки. Серед найпоширеніших проявів – проблеми зі сном, підвищений рівень тривожності, емоційна нестабільність та зниження успішності в навчанні. Багато дітей відчувають на собі тягар соціальної ізоляції та стикаються з труднощами адаптації до нових реалій, особливо ті, хто був змушений покинути рідний дім. У зв'язку з цим, соціальна робота з дітьми, які постраждали від війни, набуває першочергового значення.

Соціальні працівники надають всебічну допомогу, що охоплює психологічну підтримку, організацію безпечних освітніх та розвиваючих просторів, а також сприяння їхній соціальній адаптації. Особлива увага приділяється роботі з родинами та опікунами, наданню матеріальної допомоги та забезпеченню правового захисту дітей. Не менш важливим є розроблення та впровадження спеціальних програм, спрямованих на довготривалу реабілітацію та збереження психічного здоров'я молодого покоління. Пошук ефективних методів соціальної

роботи та розробка інноваційних підходів до підтримки дітей, які пережили воєнні дії, є надзвичайно актуальним завданням. Від своєчасності та якості наданої допомоги залежить не лише їхній поточний стан, але й здатність до успішної інтеграції в суспільство, повноцінної соціалізації та гармонійного розвитку в майбутньому.

В умовах війни, що вирує в Україні, все більше людей, зокрема й діти, відчують на собі тягар депресії, тому нагальна потреба – розробка інноваційних підходів до надання психологічної та соціальної підтримки населенню. Зростає занепокоєння щодо психологічного стану дітей, які стали свідками бойових дій – адже вони є майбутнім нашої країни, її гордістю. З психологічної перспективи, сама необхідність зміни місця проживання є значним стресом для сім'ї, особливо для дитини, що може спровокувати депресивні стани. Цей стрес посилюється травматичним досвідом, отриманим дітьми під час військової агресії. Психологічна підтримка дітей, які постраждали від війни, передбачає всебічну реабілітацію, що охоплює соціальні та психологічні аспекти, і спрямована на сприяння їхньому гармонійному розвитку в суспільстві після завершення війни. Для підтримки дітей з проблемами психічного здоров'я в рамках комплексної реабілітації часто використовують арт-терапевтичні методи. Вони допомагають задовольнити ключові потреби, такі як самовдосконалення, глибше розуміння себе, налагодження комунікації, розвиток сприйняття, емоційна підтримка, подолання відчуття самотності та формування позитивного ставлення до світу. Вирішення цієї складної проблеми, на думку багатьох фахівців, можливе через впровадження моделі соціально-психологічної реабілітації, що базується на арт-терапії. Це ефективний та популярний метод боротьби з повсякденним стресом та депресією.

Актуальність зазначеної проблеми зумовила вибір теми випускної бакалаврської роботи: **«Соціальна робота з дітьми, які**

постраждали під час воєнних дій в сучасній Україні».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Кваліфікаційну роботу виконано відповідно до наукової теми кафедри філософії, соціології та соціальної роботи «Сучасні технології формування професійної активності в умовах трансформації сучасного українського суспільства» (державний реєстраційний № 0117U006790). Тему роботи обговорено та затверджено на засіданні кафедри філософії, соціології та соціальної роботи (протокол від 04.11.2024 р. № 3), а також наказом по Херсонському державному університету.

Мета дослідження: визначення, аналіз та розробка ефективних практик соціальної роботи з дітьми, які постраждали від воєнних дій, з урахуванням їхніх індивідуальних потреб та сучасних соціально-економічних реалій України. Дослідження спрямоване на вивчення комплексного впливу війни на дітей, включаючи психологічні, емоційні, соціальні та освітні аспекти.

Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати такі **завдання:**

- проаналізувати поняття та категорії дітей, які постраждали внаслідок воєнних конфліктів;
- визначити соціальні та психологічні наслідки воєнних дій для дітей;
- вивчити форми та методи соціальної роботи з постраждалими під час війни дітьми;
- висвітлити роль соціального працівника у підтримці дітей, постраждалих під час воєнних дій в сучасній Україні;
- розробити соціальний проєкт «Підтримка та реабілітація дітей, які постраждали від війни».

Об'єкт дослідження – соціальна робота з дітьми, які постраждали внаслідок воєнних дій.

Предмет дослідження – особливості соціальної роботи з дітьми,

які постраждали під час воєнних дій в сучасній Україні.

Для розв'язання поставлених завдань використовувалися різні **методи дослідження**, а саме – аналіз літературних джерел, узагальнення, систематизація, індукція, дедукція тощо.

Практична значущість одержаних результатів випускної роботи полягає у розробці соціального проєкту «Підтримка та реабілітація дітей, які постраждали від війни», можливості використання результатів дослідження у практичній діяльності соціальних служб, реабілітаційних центрів та освітніх установ. Таким чином, дана робота спрямована на аналіз існуючих проблем та пошук ефективних шляхів їх вирішення, що сприятиме покращенню якості життя дітей, які постраждали від війни.

Апробація результатів дослідження. Матеріали дослідження обговорювались на засіданнях кафедри філософії, соціології та соціальної роботи (протокол від 03.03..2025 р. № 6, від 07.04..2025 р. № 7),

Структура випускної роботи: складається зі вступу, двох розділів, п'яти підрозділів, висновків, списку використаних джерел (27 найменування). Основний текст дослідження викладено на 24 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ВОЄННИХ ДІЙ

1.1. Поняття та категорії дітей, які постраждали внаслідок воєнних конфліктів

Війна в Україні призвела до значних негативних наслідків для дітей, позбавивши їх нормального дитинства, безпеки та стабільності. У ХХІ столітті війна прийшла на землю України – «...абсурдні за формою та антигуманні за змістом претензії російської федерації до України, прояви яких набували з 2014 року драматичних обрисів загрозливої невідворотності, вилилися в повномасштабну російсько-українську війну, коли 24 лютого 2022 року росія почала відкриту збройну агресію проти суверенної України. Агресивні дії російської федерації проти України стали потужним чинником впливу на українську політичну, економічну, культурну, військову та соціальну дійсність: збройний конфлікт не тільки активізував регіональну нестабільність, він провокує та загострює деструктивні чинники в розгортанні геополітичних процесів. Для сучасної росії геополітичним понадзавданням є прагнення до світової гегемонії, оскільки для підтримання статусу мегадержави перспективною, на думку кремлівських керівників, є політика цілеспрямованої експансії з опорою на військову силу» [15, с. 103].

Діти, які постраждали внаслідок воєнних дій, є особливо вразливою категорією населення, що потребує комплексної соціальної підтримки та реабілітації.

До категорії дітей, які постраждали від воєнних дій, належать:

1. Діти-біженці та внутрішньо переміщені особи – вимушені залишити свої домівки через бойові дії.
2. Діти-сироти та напівсироти – втратили одного або обох батьків унаслідок війни.

3. Діти, які зазнали фізичних або психологічних травм – стали жертвами обстрілів, насильства або інших воєнних злочинів.
4. Діти військовослужбовців – стикаються з тривалим розлукою з батьками або втратою близьких.

Необхідно відзначити, що «Конвенція про права дитини» наголошує: «Дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше» [13, ст.1].

У даному контексті показовою є думка вітчизняної дослідниці Н. Лесько, котра зазначає, що «...в ситуації збройного конфлікту діти страждають непропорційно, у різних формах і з довгостроковими наслідками. Діти мають особливі короткострокові і довгострокові постконфліктні потреби, як-от пошук власної сім'ї, компенсація збитків, соціальна реінтеграція, програми психосоціальної реабілітації, роззброєння дітей-солдатів, демобілізація та реінтеграція тощо. Збройний конфлікт на майбутні покоління може вплинути негативно: узвичаїти атмосферу ненависті, переслідувань і культу війни» [17, с. 163].

Варто зауважити, що соціальна робота з дітьми, які постраждали під час воєнних дій в Україні, є одним із найскладніших напрямків, адже вона охоплює не лише матеріальну допомогу, а й психологічну, емоційну та соціальну підтримку. Війна руйнує відчуття безпеки у дитини, залишає глибокі травми, які можуть проявлятися через страх, тривожність, замкнутість або навіть агресію. Соціальні працівники в такій ситуації повинні бути не просто посередниками між державою та сім'ями, а людьми, які можуть відновити довіру дитини до світу, допомогти їй знайти стабільність у хаосі. Головне – створити для дитини середовище, де вона зможе відчувати себе у безпеці, навіть якщо зовнішні обставини ще далекі від нормальних. Це можливо через психологічну підтримку, арт-терапію, ігрову діяльність та залучення до

колективних ініціатив. Важливу роль відіграє сім'я, і соціальні працівники мають працювати не лише з дітьми, а й з їхніми батьками чи опікунами, які самі можуть бути емоційно виснаженими.

Дослідження ЮНІСЕФ (2023) показують, що війна спричинила кризу психічного здоров'я серед українських дітей. Близько 1,5 мільйона дітей потребують психологічної допомоги через пережиті стреси та травми. Динамічна ескалація військового конфлікту призвела до людських жертв, масового переміщення населення та масштабного руйнування критичної цивільної інфраструктури, зокрема шкіл, закладів дошкільної освіти та медичних установ, життєво важливих для благополуччя дітей і молоді.

1.2. Соціальні та психологічні наслідки воєнних дій для дітей

Військові конфлікти призводять до руйнування життєвого простору дітей, порушення їхнього розвитку та емоційної стабільності.

Основні наслідки війни для дітей включають:

1. Психологічні проблеми – депресія, тривожність, посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), нічні кошмари, підвищена агресивність або апатія.
2. Соціальна ізоляція – зміна місця проживання, розрив соціальних зв'язків, труднощі в адаптації до нових умов.
3. Освітні втрати – відсутність стабільного навчального процесу, зниження рівня знань через перебої в освітній системі.
4. Погіршення фізичного здоров'я – недоїдання, відсутність доступу до якісної медичної допомоги, підвищений рівень захворюваності.
5. Дослідження свідчать, що діти, які пережили війну, часто мають труднощі у встановленні довірливих стосунків, бояться майбутнього та демонструють ознаки емоційного вигорання.

Колектив авторів-науковців монографії «Діти і війна» стверджують, що «Під час війни діти потерпають від впливу великої кількості травмуючих подій, зокрема, від вибухів, руйнувань будівель, артобстрілів, голоду, втрати рідних і друзів. Окрім ризиків фізичного ушкодження та безпосередньої загрози життю, дитина зазнає множинних і хронічних психологічних травм. Не в останню чергу це стосується численних одночасних втрат (домівки, домашніх тварин, улюблених іграшок, близьких людей, які загинули) і розлучень (наприклад, з татом чи братом, які лишаються в Україні, коли дитина з мамою їде за кордон). Тобто, відбувається раптова і часто масова втрата ресурсів, яка потенційно посилюється з часом. Діти в умовах війни позбавлені права вибору, вони цілком залежні від дорослих, тому надзвичайно важливо попри жахливий воєнний досвід зберегти у них почуття любові, впевненості, а головне – довіри до світу дорослих. Ми часто недооцінюємо сприйняття дітьми подій війни, природньо, ми хочемо їх захистити, убезпечити, врятувати, але діти нині – не мовчазні свідки війни, а активні її учасники» [9, с. 5-6].

Для підтримки всебічного відновлення дітей, які пережили психологічні травми, широко застосовуються арт-терапевтичні техніки. Вони сприяють задоволенню важливих потреб, таких як самовдосконалення, глибше розуміння себе, налагодження соціальних зв'язків, формування адекватного сприйняття світу, отримання емоційної підтримки, подолання відчуття ізоляції та виховання позитивного ставлення до навколишнього середовища. Ефективним підходом до вирішення цієї складної задачі є впровадження моделі соціально-психологічної реабілітації, що базується на арт-терапії, адже цей метод набув широкої популярності як засіб боротьби з повсякденним стресом та депресивними станами. Питання соціально-психологічної підтримки дітей детально висвітлені у працях провідних психологів та педагогів, таких як Н. Бочкор [3], А. Боярська-Хоменко [4],

А. Денисенко [4], В. Дубровська [3], О. Залеська [3], І. Карпова [25], В. Лесков [16], С. Лесько [17], Н. Максименко [21], Ю. Маріна [18], С. Павлова [25], К. Ромащенко [25] та інших.

Необхідно відзначити факт того, що сучасні соціологи, психологи, соціальні працівники, а також різноманітні психологічні та соціально-психологічні служби у своїх наукових розвідках звертаються до проблематики психологічної та соціальної реабілітації дітей, які постраждали внаслідок російської агресії.

Ю. Маріна зазначає, що «У період конфлікту діти переживають два основних типи травматичних подій: несподівані травмуючі ситуації та тривалі стресові умови, що спричиняють непродуктивні методи подолання труднощів. Це призводить до того, що діти значно частіше, ніж їх ровесники, які не пережили війну, стикаються з проблемами, такими як тривожні розлади, посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресія, дисоціативні розлади (наприклад, добровільна соціальна ізоляція, деперсоналізація, дереалізація, небажання спілкуватися, кататонічний синдром), а також порушення поведінки (включаючи агресію, асоціальну та злочинну поведінку, схильність до насильства). Крім того, вони більш схильні до зловживання алкоголем та наркотиками» [18, с. 473].

Історично так склалося, що захист прав дітей під час війни регулюється міжнародними та національними документами, серед яких: Конвенція ООН про права дитини (1989) [13] – гарантує право дитини на життя, безпеку, освіту та захист. Гаазька конвенція про захист дітей під час збройних конфліктів – визначає заходи щодо захисту дітей у воєнний час. Закон України «Про охорону дитинства» [8] – містить положення про підтримку дітей, які постраждали від бойових дій. Національна стратегія захисту дітей в умовах воєнного стану (2023–2027 рр.) – спрямована на соціальну адаптацію та реабілітацію дітей, які зазнали впливу війни. Держава та міжнародні організації здійснюють різні

програми допомоги, включаючи надання гуманітарної підтримки, психологічної реабілітації та соціального супроводу сімей.

Звернемося до Закону України «Про охорону дитинства» де зазначено, що дитина, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройного конфлікту – «...дитина, яка внаслідок воєнних дій чи збройного конфлікту отримала поранення, контузію, каліцтво, зазнала фізичного, сексуального, психологічного насильства, була викрадена або незаконно вивезена за межі України, залучалася до участі у військових формуваннях або незаконно утримувалася, у тому числі в полоні» [8, ст. 1].

Аналізуючи проблематику допомоги дітям, постраждалим під час війни, вітизняний дослідник І. Коваль наголошує, що «...за умов, коли під час воєнного стану законно обмежуються певні права громадян, актуалізується проблема забезпечення прав та інтересів дітей. Це завдання ускладнюється через велику кількість внутрішньо переміщених осіб, збільшення кількості дітей, що втратили батьків і рідних та через інші чинники, що є результатом війни. Питання максимальної безпеки дітей у всіх аспектах (фізичний, психологічний, соціально-побутовий) важливе для збереження здорового майбутнього покоління, перед яким стоятиме завдання розвитку України» [11, с. 66].

Отже, соціальні та психологічні наслідки воєнних дій для дітей є надзвичайно важливими для розробки перспективних методів і прийомів соціальної роботи з даною категорією населення.

РОЗДІЛ 2.

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

2.1. Форми та методи соціальної роботи з постраждалими під час війни дітьми

Проблематика соціальної підтримки дітей завжди була, є і залишиться надзвичайно важливою, оскільки майбутнє України залежить від того у якому середовищі будуть зростати та виховуватися діти. Продовжують бути актуальними питання щодо сутності соціальної підтримки дітей в Україні в контексті сучасних викликів та збройного конфлікту, розв'язаного російською федерацією проти нашої країни. Соціальна підтримка – «...це система заходів і ресурсів, які допомагають людям справлятися з труднощами в житті, покращують їхнє благополуччя та забезпечують емоційний, матеріальний і соціальний захист. Складовими соціальної підтримки є: фінансова допомога – субсидії, виплати, допомога в кризових ситуаціях; емоційна підтримка – психологічні консультації, групи підтримки; інформаційна допомога – поради, навчання, доступ до ресурсів; соціальні послуги – медичні, освітні, юридичні послуги. Соціальна підтримка важлива для зміцнення соціальних зв'язків, меншення стресу та покращення загального якості життя» [14, с. 60].

Існує багато форм і методів соціальної роботи з дітьми які постраждали під час воєнних дій. У межах нашого дослідження пропонуємо розглянути один із таких методів – метод арт-терапії, який доцільно застосовувати саме для дітей. Сучасна вітчизняна дослідниця О. Вознесенська наголошує, що даний метод є методом допомоги особистості, а саме: «Ми визначаємо арт-терапію через поняття «зцілення»: арт-терапія – це спосіб зцілення за допомогою творчого самовираження, де «зцілення» – це досягнення клієнтом цілісності» [5, с.

30].

Серед різноманітних підходів в арт-терапії, індивідуальні та групові заняття є найбільш поширеними. Особливо цінна індивідуальна арт-терапія для дітей, які пережили травматичний досвід бойових дій. Їм часто важко висловити свої емоції словами через мовні бар'єри, замкнутість, а також складність та глибину пережитого, що може проявлятися у формі «невисловленого болю», характерного для посттравматичного стресового розладу.

Окремо варто відзначити дослідження, присвячені арт-терапевтичній практиці, представлені в роботах: О. Вознесенської [5,6], Т. Колошиної. О. Сухаревської, О. Тараріної, М. Яременко, О. Чекстере [27] та інші.

Процес індивідуальної арт-терапії може тривати від кількох місяців до року або більше. Завершення роботи визначається позитивними змінами у психоемоційному стані дитини та у характері її творчої діяльності. Групові арт-терапевтичні сесії також набувають широкої популярності, проте вони можуть потребувати певних комунікативних навичок та здатності дотримуватися правил спілкування в групі.

«Творчий процес для дітей стає психотерапевтичним механізмом, який дозволяє у символічній формі перебудовувати конфліктну психотравматичну ситуацію, сформувати нову форму її вирішення. Через гру, казку, малюнок арт-терапія дає вихід внутрішнім конфліктам та сильним емоціям, допомагає зрозуміти власні почуття та переживання, сприяє підвищенню самооцінки та розвитку творчих здібностей дитини» [27, с. 267] – зазначає О. Чекстере.

Слід зауважити – арт-терапія доступна дітям будь-якого віку. За допомогою художніх образів можна глибше зрозуміти внутрішній світ дитини, особливо тих, хто страждає від посттравматичного синдрому. Цей метод є одним з найдавніших та природних способів самопізнання

та дослідження навколишнього світу, допомагаючи зняти психологічну напругу та сприяючи заспокоєнню. Під час арт-терапевтичних занять дитина може виражати свої почуття, переживання, сумніви, конфлікти та надії у символічній формі, адже спонтанне малювання здатне розкрити приховані аспекти психологічного життя. Така форма роботи є ефективним інструментом соціальної адаптації для дітей, які постраждали від війни. На основі проведених досліджень можна виділити наступну модель потенціалу арт-терапевтичної діяльності:

1. Творчі
2. Методологічні
3. Технологічні
4. Терапевтичні

Загалом кажучи, арт-терапія допомагає дітям, які постраждали від війни перейти від негативної поведінки до креативної, конструктивної та відповідальної. Вправи, які вони виконують надають змогу відновити впевненість в собі, подолати тривогу, сформувати свій позитивний образ. Під час війни багато сімей покидають свої домівки і змушені переїздити в інші місця, щоб зберегти своє життя, при цьому діти переживають кілька аспектів вимушеної міграції:

1. Переживання негативних життєвих подій(втрат, поневірянь);
2. Адаптація дітей у вимушеному соціокультурному середовищі
3. Позбавлення можливостей задоволення найнеобхідніших життєвих потреб.

У контексті даної роботи необхідним вбачається розгляд ролі соціального працівника у підтримці дітей, постраждалих під час воєнних дій в сучасній Україні.

2.2. Роль соціального працівника у підтримці дітей, постраждалих під час воєнних дій в сучасній Україні

Надання психо-соціальної допомоги в умовах кризових ситуацій вимагає від фахівців високого рівня професійної підготовки. Відповідно, необхідні спеціалісти, які не лише володіють методами психосоціальної підтримки та емоційного заспокоєння, а й здатні ефективно діяти в непередбачуваних обставинах. З початком повномасштабної агресії росії в Україні відчутно загострилася потреба в психологічній підтримці. Наші співвітчизники зіткнулися з травматичними подіями, проживання та прогнозування яких є надзвичайно складним. Багато втратили близьких, рідні домівки, були розділені з сім'єю або змушені покинути свої оселі, пережили обстріли та тимчасову окупацію. Усі ці фактори негативно впливають на емоційний та фізичний стан, провокуючи дистрес та потенційно призводячи до серйозних проблем зі здоров'ям.

Для дитини, що постраждала внаслідок війни, безумовно важливим є забезпечення:

- психологічно безпечного середовища для дітей;
- якості соціальної підтримки дітей, які пережили травматичні події внаслідок війни;
- підвищення компетентності соціальних працівників у роботі з дітьми, які потребують професійної підтримки;
- соціоемоційної підтримки самих соціальних працівників.

Російська агресія створила серйозні виклики для соціальних служб, зокрема:

- збільшення кількості постраждалих дітей, які потребують соціальної підтримки внаслідок воєнних дій;
- дефіцит соціальних працівників та соціальної підтримки, враховуючи зростаючий у сучасній воюючій Україні попит на кваліфікованих професіоналів;
- недостатня, з урахуванням воєнних викликів, підготовка соціальних працівників до надання кваліфікованої соціальної підтримки даній категорії дітей.

Незважаючи на масштабність та складність цих проблем, система освіти має значний потенціал для підтримки учасників освітнього процесу. Професійні ресурси, організаційний потенціал та здатність до соціального впливу дозволяють реалізувати комплексний та системний підхід до вирішення цих питань.

Також не можна ігнорувати проблему соціальної адаптації дітей, які вимушено переїхали в інші регіони або країни. Вони часто стикаються з мовним бар'єром, труднощами в навчанні, відчуттям чужості. Тут соціальна робота має бути спрямована на інтеграцію таких дітей у нові громади, допомогу у навчанні, організацію культурних та освітніх програм, які допоможуть їм знайти нових друзів і відчувати себе частиною суспільства. Найважливіше, що можна зробити – не дозволити цим дітям залишитися сам на сам зі своїм болем. Вони мають знати, що є люди, які готові їх вислухати, підтримати та допомогти. І хоча наслідки війни неможливо стерти, соціальна робота може допомогти їм знову повірити у майбутнє. Основна мета соціальної допомоги – розширення можливостей особистості, стимулювання самоповаги та впевненості у власних силах, а також сприяння виходу з кризового стану. Важливо розрізняти методи та підходи, які потребують спеціальної підготовки, від психосоціальної допомоги, що надається фахівцями, які володіють базовими навичками.

Оволодіння технологіями психосоціальної допомоги є важливим кроком до гуманного реагування на страждання людей, які потребують підтримки. Не менш важливо пам'ятати, що надання допомоги в кризових ситуаціях, особливо в умовах війни, може негативно впливати на емоційний стан самих фахівців. Тому, турбота про власне здоров'я та благополуччя є невід'ємною частиною відповідального надання психосоціальної підтримки. Для спеціалістів, чия робота пов'язана з наданням підтримки – зокрема, педагогів та працівників психологічної служби в освітніх закладах – критично важливим є забезпечення власної

безпеки, охоплюючи емоційний, фізичний та професійний аспекти. Лише так вони здатні ефективно та вчасно надавати допомогу іншим. З огляду на це, одним з ключових напрямків у системі освіти є розвиток професійної майстерності педагогів, зокрема, у сфері сучасних технологій психосоціальної підтримки, а також методів самодопомоги та відновлення в умовах криз.

Згідно з даними представника Міжнародної організації з міграції Пола Діллона, після початку російського вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року, країну покинули понад 3 мільйони людей. Серед них – понад 1,4 мільйона дітей. Від початку повномасштабного конфлікту українці шукають безпечне місце проживання, або в межах України, або за кордоном. Найбільше біженців знайшло притулок у Польщі, Словаччині та Угорщині, а також в Австрії, Бельгії, Німеччині, Молдові, Румунії, Кіпрі, Іспанії, Бразилії, Франції, Чехії, Італії, Швейцарії, Швеції, Данії, Словенії, Португалії, Латвії, Великій Британії. Для підтримки українців, які виїхали у пошуках безпечного середовища, було значно спрощено процедуру в'їзду та надається різноманітна допомога: житло, харчування, юридична, фінансова та медична підтримка. В Польщі українці матимуть право легально проживати протягом півтора року. Після дев'яти місяців перебування в країні, біженці зможуть подати документи на отримання тимчасового дозволу на проживання, який діятиме протягом трьох років. Окрім того, передбачено можливість легального перебування в Польщі для дітей, народжених тут українкам, які рятувалися від війни, а також для українських студентів та школярів, яким дозволено продовжити навчання у польських навчальних закладах.

Українським біженцям гарантується доступ до ринку праці та медичного обслуговування. Одноразова фінансова підтримка в розмірі 300 злотих на людину також буде надана. Законодавство передбачає певні преференції для польських громадян, які надаватимуть харчування та житло українським біженцям.

Таким чином, Польща створює сприятливі умови для інтеграції українців у суспільство. Надається широкий спектр підтримки: інформаційна та житлова допомога, курси польської мови, безкоштовна юридична консультація (включаючи питання легалізації перебування та вирішення державних питань), медичне обслуговування безкоштовно, психологічна підтримка, допомога у пошуку роботи тощо. Для громадян України, які мають при собі український паспорт, передбачено безкоштовний проїзд у громадському транспорті.

2.3. Розробка соціального проєкту «Підтримка та реабілітація дітей, які постраждали від війни»

Аналіз впливу збройної агресії на дітей та їхні родини в Україні, а також визначення пріоритетних напрямів соціальної допомоги, є ключовим завданням. Запропоновано стратегію комплексної реабілітації та адаптації, що передбачає поєднання психологічної підтримки, забезпечення безперервності освіти та надання соціальної допомоги.

З початку повномасштабного вторгнення тисячі українських дітей опинилися в умовах невизначеності, втративши не лише домівки та близьких, а й доступ до базових послуг – освіти та медичної допомоги. Війна завдала значної шкоди психоемоційному здоров'ю дітей, провокуючи тривожність, депресивні стани та посттравматичний стресовий розлад. У цих умовах роль соціального працівника стає надзвичайно важливою, адже саме він сприяє поверненню дітей до нормального життя та їхній інтеграції в суспільство.

Основні аспекти:

I. Психологічні та соціальні наслідки війни для дітей.

Війна спричинила низку серйозних проблем:

- Психологічні травми: виражені страхи, депресивні стани, посттравматичний стресовий розлад (ПТСР).

- Соціальна дезадаптація: втрата зв'язків з друзями, необхідність адаптуватися до нових умов проживання.
- Проблеми з навчанням: переривання освітнього процесу, труднощі з концентрацією та засвоєнням нового матеріалу.
- Погіршення здоров'я: обмежений доступ до медичної допомоги, негативний вплив стресу на фізичний стан.

За даними ЮНІСЕФ, понад мільйон п'ятсот тисяч дітей в Україні потребують професійної психологічної підтримки.

II. Напрями соціальної роботи з дітьми, які постраждали від війни

Соціальна робота з дітьми, що пережили війну, має охоплювати декілька ключових сфер:

- Психологічна підтримка: індивідуальні та групові консультації з психологами, арт-терапія, тренінги з розвитку емоційного інтелекту.
- Освітня адаптація: забезпечення доступу до дистанційного навчання, організація курсів адаптації до нових шкіл та навчальних програм.
- Соціальна підтримка сімей: надання допомоги батькам та опікунам, які виховують дітей, що постраждали від війни.
- Гуманітарна допомога: забезпечення дітей необхідними речами, продуктами харчування та предметами гігієни.

Досвід показує, що найбільш ефективним є комплексний підхід, який враховує всі аспекти життя дитини.

III. Практична реалізація соціальних ініціатив

Соціальний проєкт «Відновлення та підтримка дітей, постраждалих від війни» передбачає:

- Створення мережі центрів психологічної допомоги для дітей та їхніх родин.
- Організацію навчальних програм та тренінгів для соціальних працівників та педагогів.

- Проведення інтеграційних заходів, спрямованих на налагодження соціальних зв'язків між дітьми-біженцями та місцевими дітьми.
- Забезпечення доступу до якісної освіти та медичної допомоги.

Очікувані результати: стабілізація психоемоційного стану дітей, відновлення їхніх соціальних зв'язків, успішна адаптація до нових умов життя та повернення до повноцінного навчання.

Соціальна робота з дітьми, які постраждали від війни, вимагає скоординованих зусиль та комплексного підходу, що включає психологічну, освітню та соціальну підтримку. Реалізація соціальних проєктів є запорукою відновлення психологічного здоров'я дітей та їхньої успішної інтеграції в суспільство.

В результаті дослідження проблеми соціальної роботи з дітьми, які постраждали від воєнних дій в Україні, було встановлено, що збройний конфлікт призвів до глибоких соціально-психологічних наслідків. Найбільш поширеними проблемами є посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресія, тривожність, соціальна ізоляція, труднощі з адаптацією до нових умов та переривання освітнього процесу.

Соціальна робота відіграє важливу роль у реабілітації та підтримці постраждалих дітей. Найефективнішими підходами є психологічна підтримка, освітня інтеграція, соціальна адаптація та гуманітарна допомога.

Запропонований соціальний проєкт «Підтримка та реабілітація дітей, які постраждали від війни» забезпечує комплексний підхід до вирішення проблеми.

Проєкт включає психологічну допомогу, освітні програми, інтеграційні заходи та підтримку сімей. Оцінка ефективності проєкту показала його значний потенціал у мінімізації негативних наслідків війни для дітей.

Очікується, що його реалізація сприятиме покращенню

психоемоційного стану дітей та їхній успішній соціалізації.

1. Розширити мережу центрів психологічної допомоги для дітей у постраждалих регіонах.
2. Запровадити спеціальні освітні програми для дітей, які змушені змінити школу через війну.
3. Залучати громадські організації, міжнародні фонди та волонтерів до реалізації проєктів підтримки дітей.
4. Розробити державні програми соціальної підтримки родин, які виховують дітей, що пережили війну.
5. Підвищити рівень підготовки соціальних працівників, які працюють з дітьми в умовах воєнного та поствоєнного періоду.

ВИСНОВКИ

Розгортання повномасштабної війни в Україні завдало значної шкоди психологічному здоров'ю дітей, які опинилися серед найбільш беззахисних верств населення. Їм необхідна не просто гарантована безпека та безумовна підтримка, але й цілеспрямована психосоціальна корекція, орієнтована на зцілення від пережитого травматизму, відновлення відчуття надійності та спокою.

В умовах активного міжкультурного обміну, викликаного масштабним переміщенням людей як по території країни, так і за її межі, гостро постає завдання створення атмосфери взаємної поваги та злагоди. Така середовище має стимулювати розуміння, прийняття різноманіття культурних традицій та усунення міжкультурних непорозумінь. Представники різних етнічних спільнот, мовних груп та релігій прагнуть створити спільний простір, де мале покоління зможе рости у середовищі підтримки та поваги до особистості.

Одним з найдієвіших засобів у роботі з дітьми, які постраждали від збройного конфлікту, є арт-терапевтичний підхід. Використання творчих матеріалів не тільки сприяє розвитку природних здібностей та талантів, але й стає каналом для вираження прихованих емоцій, тривог, переживань та сподівань. Арт-терапія допомагає налагодити емоційний зв'язок між дитиною та навколишнім світом, полегшує адаптацію до нових умов та дозволяє глибше зрозуміти внутрішній світ дитини, що є ключем до ефективної соціальної підтримки.

Отже, об'єднання психологічної допомоги, міжкультурної взаємодії та сучасних методів арт-терапії формує передумови для відновлення емоційного здоров'я дітей, сприяє їхньому гармонійному розвитку та успішній адаптації до суспільного життя.

Соціальний проєкт «Підтримка та реабілітація дітей, які постраждали від війни» може бути використаний у практичній

діяльності соціальних служб, реабілітаційних центрів та освітніх установ. Таким чином, дана робота спрямована на аналіз існуючих проблем та пошук ефективних шляхів їх вирішення, що сприятиме покращенню якості життя дітей, які постраждали від війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амелічева Л.П. Деякі проблеми правового регулювання соціальної реабілітації дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів. *Академічні візії*. 2022. Вип.12. С. 309-312.
URL: <https://r.donnu.edu.ua/bitstream/123456789/2741/1/%d0%90%d0%bc%d0%b5%d0%bb%d1%96%d1%87%d0%b5%d0%b2%d0%b0%20%d0%9b.%d0%9f..pdf>
2. Богданов С. О. Навчально-методичний посібник «Підготовка вчителів до розвитку життєстійкості/стресостійкості у дітей в освітніх навчальних закладах». Київ: Унів. вид-во Пульсари. 2017. 208 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/707663/1/Bohdanov2017_1.pdf
3. Бочкор Н., Дубровська В., Залеська О. Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми у конфліктний постконфліктний період: метод. рек. Київ: МЖПЦ «Ла Страда-Україна». 2014. 84 с.
URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/pozashkilna/psychologichna-sluzhba/metodichka-080914.pdf>
4. Боярська-Хоменко А. В., Денисенко А.О Соціально-педагогічна підтримка дітей у воєнний період. *Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика: матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф., Харків, 16–18 берез. 2023 р.* Харків: ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2023. С. 1056–1058. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/items/3b0fde82-42c2-4032-b78d-88364a6ddcfc>
5. Вознесенська О. Л. Арт-терапія як засіб психо-соціального відновлення особистості. *Актуальні проблеми соціології,*

- психології, педагогіки.* 2015 №4 (29). С. 28-34. URL: <https://surl.li/zbtwji>
6. Вознесенська О. Л. Ресурси арт-терапії на допомогу вимушених переселенців: практичний посібник. Київ; Human Rights Foundation, 2015. 50с. URL: <https://mediaosvita.org.ua/book/resursy-art-terapiyi-na-dopomogu-vymush/>
 7. Вольнова Л. Навчальний посібник «Психосоціальна допомога в роботі з кризовою особистістю». Київ. 2012. 275 с. URL: <https://surl.li/npzuyu>
 8. Закон України «Про охорону дитинства». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>
 9. Зливков В., Лукомська С., Євдокимова Н., Ліпінська С. Діти і війна: монографія. Київ.-Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2023. 221 с.
 10. Кісарчук З. Г. Методичний посібник «Психологічна допомога дітям у кризових ситуаціях: методи і техніки». Київ: Логос. 2015. 232 с. URL: http://psychology-naes-ua.institute/files/pdf/1_1447345103.pdf
 11. Коваль І. Захист прав та законних інтересів дітей під час війни в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». 2023. №2 (38). С. 66-71. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2023/nov/31656/12.pdf>
 12. Конвенція про права дитини та участь неповнолітніх у збройних конфліктах. 10.01.2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0009323-11#Text>
 13. Конвенція про права дитини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
 14. Костишин Е. І., Шевців Ю. О. Соціальна підтримка дітей, які постраждали від збройного конфлікту в Україні. *Публічне*

- управління та соціальна робота*. 2023. №3. С. 58-64. URL: <https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/soc/article/view/2809/2695>
15. Костючков С. К. Формування політичного бренду території засобами мас-медіа в умовах російсько-української війни (на прикладі Херсонщини). *Актуальні проблеми політики*. 2023. Вип. 71. С.101-107. URL: http://app.nuoua.od.ua/archive/71_2023/14.pdf
 16. Лесков В. О. Теоритичні основи соціально-психологічної реабілітації військовослужбовців. *Наука і освіта науково-практичний журнал*. 2006. №5-6. С.56-59. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/12335>
 17. Лесько Н. В. Проблеми захисту дітей від насильства під час воєнних дій та збройних конфліктів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. Вип. 46. Т. 1. С. 161-164.
 18. Маріна Ю. Психологічні наслідки воєнних дій на ментальне здоров'я дітей. *Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (ДДУВС, 15.03.2024). Частина II*. С. 473-475. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/14094/1/215.pdf>
 19. Мельниченко Л. М. Психологічні аспекти формування відповідального ставлення до здоров'я у студентської молоді. *Молодь у сучасному світі: психологічні проблеми: Матеріали П'ятої Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції (м. Київ, 3 березня 2015р.)*. Київ: Видавництво дім «Персонал». 2015. С.56-57.
 20. Мюллер М. Якщо ви пережили психотравмуючу подію/ пер. з англ. Діана Бусько, наук ред. Катерина Явна. Львів. Видавництво Свічадо. 2015. 120 с. URL: <https://surl.li/mjhqgi>
 21. Психологічна допомога дітям в умовах воєнного стану: довідник / за заг. ред. С. Д. Максименка. Київ: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2022. 150 с. URL:

https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/733084/1/%D0%94%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%281%29_2022.pdf

22. Психологічна допомога дітям, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів: тренінг. Національна соціальна служба України. 2024. URL: <https://nssu.gov.ua/news/treninh-psykholohichna-dopomoha-ditiam-iaki-postrazhdaly-vnaslidok-voiennykh-dii-ta-zbroinykh-konfliktiv>
23. Психологічна допомога дітям: безоплатні послуги під час війни. Центр громадського здоров'я України. 2023. URL: <https://surl.lu/wwuktl>
24. Психологічна підтримка дитини під час війни. DOPOMOHА.RO. URL: <https://dopomoha.ro/uk/psihologichna-pidtrimka-dlya-ditini>
25. Ромащенко К. Ю., Павлова С. Л. Карпова І. Г. Деякі аспекти соціальної та правової підтримки дітей в умовах війни в Україні. *Соціальна підтримка сім'ї та дитини у соціокультурному просторі громади: матер. IV Всеукр. наук.-практ. конф. (09 червня 2022 року, м. Суми)*. Суми: СумДПУ імені А. С.Макаренка, 2022. С. 309-312.
26. Соціально-педагогічна та психологічна допомога сім'ям з дітьми в період військового конфлікту: навчально-методичний посібник. Київ: Агентство «Україна». 2015. 176 с. URL: <https://surl.li/xtoeex>
27. Чекстере О. Застосування методу арт-терапії при наданні психологічної допомоги дітям, що пережили травматичні події. *Психологічні проблеми творчості: матеріали XXII Міжнародної науковопрактичної конференції, 23 липня 2022 року / за ред. В. О. Моляко*. Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2022. С. 267-279. URL: <https://surl.li/igyjap>